

Peer Reviewed

ISSN 2319-8648

Indexed (SJIF)

Impact Factor - 7.139

Current Global Reviewer

**UGC Approved International Refereed Research Journal Registered & Recognized
Higher Education For All Subjects & All Languages**

**Editor in Chief
Mr. Arun B. Godam**

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly

Issue X VolIV,

Jan. 2020

Peer Reviewed

ISSN : 2319 - 8648

Impact Factor : 7.139

Index

Sr. No.	Article Title	Author	Page No.
1	Illusion and Reality in R. K. Narayan's The English Teacher: A Reading	Dr. VijaykumarBandal	1
2	R. K. Narayan's The Vendor Of Sweets:Humorous And Comic Approach	Shaikh Afsar Nawaboddin	6
3	Seasonal Fluctuations in Some Physicochemical Characteristics of Vanjarwadi Dam Dist. Beed	Prashant V. Patil	8
4	Sol-gel synthesis, structural and magnetic properties of Ni _{0.5} Zn _{0.5-x} Cu _x Fe ₂ O ₄ ferromagnetic nanomaterialsubstituted by Cu ⁺²	D. D. Birajdar	12
5	Understanding of Make in India Among Post Graduate Students: A Case Study of Kalburgi City (Karnataka)	Dr. Mahendrakumar Pattankar	19
6	Problems Of Women Entrepreneurs And Government To Promote Women Entrepreneurs	Dr. RajkumarSalgar	26
7	A Comparative Study on Gender Specific and Academic Anxiety	Dr. Santoshkumar R.K.	34
8	Social Norms and Impediments of Women Development in India	Dr. Shambunath	38
9	Geographycal Study of Crop Diversification In Parbhani District (Ms).	Dr. HanumantGandhale	45
10	Study o fPhyllosphereMycoflora	Deepa A. Dhaware	51
11	Development Issues of Indian Economy	Dr. Mule ShahurajSugriv	53
12	Origin And Growth Of The Muslim Population Of Assam	Md. SirajulHoque	56
13	Complicities of Feminism and Diaspora: Chandra TalpadeMohanty and Bharati Mukherjee	Dr. Sunita Rani , Vandana Sharma	64
14	Image of India in Tagore's Novel Gora	Dr. Syed Aleemuddin	68
15	महिला सबलीकरण व राजर्षी शाहू महाराज	प्रा. डॉ. अशोक जाधव	74
16	माक्सवाद बनाम असंगघोष की आंबेडकरवादी कविता	डॉ. संजय जाधव, प्रा. मुंजाभाऊ डहाळे	77
17	धार्मीक आतंकवाद और विश्व राजनीती	विश्वनाथ हणमंतराव पवार	80

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly

Issue X Vol IV Jan. 2020

Peer Reviewed

ISSN : 2319 - 8648

Impact Factor : 7.139

महिला सबलीकरण व राजर्षी शाहू महाराज

प्रा. डॉ. अशोक जाधव

लोकप्रशासन विभाग, कै. रमेश वरपुडकर महाविद्यालय, सोनपेठ, जि. परभणी

----- (15) -----

प्रस्तावना:

महात्मा ज्योतिबा व सावित्रीबाई फुले हे स्त्री शिक्षणाचे आद्यपुरस्कर्ते असले तरी महिलांच्या शिक्षणासोबतच त्यांच्या सर्वांगीण विकासाचा राजर्षी शाहू महाराजांनी प्रथमतः विचार केला. या दृष्टिकोनातून महिला सबलीकरणाच्या कायद्याचे जनक म्हणून राजर्षी शाहू महाराजांना संबोधने वावगे ठरणार नाही. महिला सबलीकरणाची संकल्पना ही आधुनिक काळातील असली तरी त्यातील सर्व आवश्यक घटकांचा विचार राजर्षी शाहू महाराजांनी पूर्वीच मांडलेला आहे. आज जगात अर्धे विश्व या संज्ञेच्या माध्यमातून स्त्री जगतास संबोधले जाते. या अर्ध्या विश्वाच्या सर्वांगीण विकासासाठी कार्य करण्यासाठी राजर्षी शाहू महाराजांनी त्यांच्या कार्यकाळातच सुरुवात केली होती. कारण राजर्षी शाहू महाराजांनी समाजातील दुर्बल, पीडित, वंचित अशा घटकांसाठीच आयुष्यभर कार्य केले. तत्कालीन सामाजिक परिस्थितीत स्त्रियांची अवस्थाही शुद्धांशप्रमाणेच होती. तत्कालीन समाजातील स्त्रीवर्ग हाही एक प्रकारे उपेक्षित व सर्व प्रकारे मागासलेला होता. पुरुषप्रधान संस्कृतीच्या वर्चस्वामुळे स्त्रीजातीवर अनेक प्रकारचे अन्याय व अत्याचार होत होते. बालविवाह, विधवा विवाह प्रतिबंध, शिक्षणबंदी, पडदापद्धती इत्यादी रुढी परंपरांनी स्त्रीचे जीवन असहाय्य व पूर्णपणे परावलंबी बनले होते. अशा परिस्थितीत राजर्षी शाहू महाराजांनी स्त्रियांना सबला बनविण्यासाठी पाऊले उचलली.

शोधनिबंधाचे उद्दिष्ट्ये:

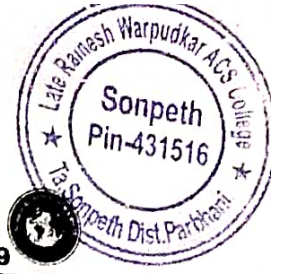
१. राजर्षी शाहू महाराजांच्या स्त्रीविषयक कार्याचा आढावा घेणे.
२. तत्कालिन परिस्थितीत स्त्रियांच्या विकासासाठी व सक्षमीकरण करण्यासाठी त्यांनी केलेल्या कायद्यांचा अभ्यास करणे.
३. राजर्षी शाहू महाराजांनी स्त्रियांच्या शिक्षण विषयक कार्याचा अभ्यास करणे.

संशोधनाची गृहितके:

१. राजर्षी शाहू महाराजांच्या काळात स्त्रियांना शिक्षणापासून दूर ठेवण्यात आले होते.
२. राजर्षी शाहू महाराजांनी स्त्रियांच्या उध्दारासाठी विविध कायदे केले आहेत.
३. राजर्षी शाहू महाराजांनी स्त्रियांच्या शिक्षणासाठी प्रयत्न केल्याचे दिसून येते.
४. राजर्षी शाहू महाराजांनी महिलांना सबलकरण्यासाठी कठोर कायद्याची अंमलबजावणी केली.

संशोधन पध्दती:

प्रस्तुत लघुशोधनिबंधासाठी सामाजिकशास्त्रातील विवरणात्मक व विश्लेषणानात्मक संशोधन पध्दतीचा अवलंब करण्यात आला आहे. यामध्ये तथ्यसंकलन करताना संदर्भसाहित्य, विविध मासिके, साप्ताहिक व जिवनचरित्राचा आधार घेण्यात आला आहे.

राजर्षी शाहू महाराजांचे स्त्री सबलीकरण विषयक कार्ये:

राजर्षी शाहू महाराजांनी आपल्या कारकीर्दीत महिला सबलीकरणाच्या दृष्टिकोनातून स्त्रियांसाठी अनेक कायदे केले. राजर्षी शाहू महाराजांनी विधवा पुनर्विवाह कायदा, आंतरजातीय विवाह कायदा, घटस्फोटाचा व वारसाचा कायदा, क्रूरपणाच्या वर्तनास प्रतिबंध करणारा कायदा, देवदासी प्रथा प्रतिबंध कायदा इ. कायदे केले. कारण स्त्रियांना तत्कालीन समाजाने गुलामगिरीत टाकल्याप्रमाणे तिच्याशी वर्तणूक केली जात असे. राजर्षी शाहू महाराजांनी प्रत्येक माणसास माणसाप्रमाणे जगण्याचा अधिकार प्राप्त करून दिला. त्यात स्त्रियांविषयीही त्यांची हीच धारणा होती. त्यांना समाजातील विषमता नष्ट करावयाची होती आणि स्त्री-पुरुष विषमतेचे प्रमाणही तत्कालीन समाजात अत्यंत भयंकर होते. या दृष्टिकोनातून त्यांनी स्त्रीवर्गाच्या हिताचे अनेक कायदे केले. कोणत्याही वंचित घटकाच्या उन्नतीसाठी शिक्षणाशिवाय तरणोपाय नाही असे त्यांचे ठाम मत होते. या दृष्टिकोनातून त्यांनी स्त्रियांच्या शिक्षणाकडेही विशेष लक्ष दिले. त्यांना त्यांनी स्वतःच्या राजघराण्यापासून केली. त्यांच्या स्नुषा इंदुमती राणीसाहेब यांना शिक्षण देण्याचे ठरविले ते त्यांना दिले. इंदुमती राणीसाहेबांसोबतच त्यांनी इतर मुर्लीच्या शिक्षणाची सोयही राजवाडयातच केली. या सर्व मुर्लींना राजर्षी शाहू महाराजांनी केवळ पुस्तकी शिक्षणच दिले नाही तर त्यांना जीवनामध्ये समर्थपणे उभा राहता यावे म्हणून सारथ्य, अश्वरोहन, शिकार, मोटार ड्रायव्हिंग यासारख्या कलांचेही प्रशिक्षण दिले. एवढेच नव्हे तर प्लेगच्या साथीच्या वेळी आपल्या सुनेला समाजसेवा करता यावी, गोर गरिबांचे अश्रू पुसता यावेत यासाठी त्यांनी इंदुमती राणीसाहेबांना वैद्यकीय सेवेचेही शिक्षण दिले. अशा प्रकारच्या महिला सबलीकरणाची सुरुवात त्यांनी आपल्या घराण्यापासून करून जगासमोर एक आगळा वेगळा आदर्श ठेवला.

तत्कालीन सामाजिक परिस्थितीत सनातनी समाजास जोरदार विरोध करून महिलांच्या सर्वांगीण विकासास प्राथमिकता दिली, परंतु आजही या परिस्थितीत सुधारणा झालेली दिसून येत नाही. पुरुषप्रधान संस्कृतीत महिलांना वर्षानुवर्षापासून पिळवणुकीचे साधन मानले गेले आहे. ज्या समाजात निम्न्या महिला असतील आणि त्या सर्वच्या सर्व गुलाम असतील प्रतिष्ठा हरवलेल्या असतील त्या जाळण्याचे आणि केवळ भोगण्याचे साधन असतील तो समाज कधीच प्रगती करणार नाही याची जाणीव राजर्षी शाहू महाराजांना होती. त्यामुळेच राजर्षी शाहू महाराजांनी महिलांच्या सक्षमीकरणाचे कार्य हाती घेतले, परंतु याची जाणीव आधुनिक काळात अजूनही लोकांना झालेली दिसून येत नाही. आधुनिक काळात स्त्रियांना हुंड्यासाठी जाळले, मारले जाते, तिला सती पाठविले जाते, तिचे मुंडण करून तिला अंधारात फेकले जाते. अशा प्रकारच्या नाना यातना तिला अजूनही देण्यात येतात. महिला सबलीकरणाच्या नावाखाली आज अनेक कायदे करण्यात आलेले आहेत, परंतु ते कायदे महिलांना त्यांच्या दुःखातून सोडवू शकले नाहीत. हुंडाबंदीचा कायदा करण्यात आला आहे. परंतु हुंड्याची पद्धत सर्रास चालू आहे. बालविवाह प्रतिबंधक कायदा करण्यात आला आहे. परंतु बालविवाह अजूनही करण्यात येतात. कायदे अस्तित्वात आहेत, परंतु त्याची अंमलबजावणी योग्य पद्धतीने करण्यात व्यवस्था कमी पडत आहे. भारतात देवदासीची प्रथा आहे. देवदासी म्हणजे देवदेवतांना मुली वाहण्यात येतात. स्वातंत्र्यानंतर याविरुद्ध अनेक कायदे करण्यात आले. पण ही प्रथा आजही सुरूच आहे. ही प्रथा संपविण्यासाठी आवश्यक असणारी राजकीय इच्छाशक्ती नाही आणि राज्यकर्तेही धार्मिक अंधश्रद्धेत बरबटलेले असल्याने कायदे प्रभावी ठरू शकत नाहीत. देवधर्माच्या नावाखाली महिलांची विटंबना व्हावी हे राजर्षी शाहू महाराजांना मान्य नव्हते. म्हणूनच त्यांनी देवदासी प्रथा प्रतिबंधक कायदा त्या काळी लागू केला. राजर्षी शाहू महाराजांनी स्त्री अत्याचार प्रतिबंधक कायदा लागू केला होता. पण भारताच्या संसदेने हा कायदा २००६ ला लागू केला यावरूनच शाहूंची स्त्री संबलीकरणाची प्रचंड तळमळ दिसून येते.

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly

Issue X Vol IV Jan. 2020

Peer Reviewed

ISSN : 2319 - 8648

Impact Factor : 7.139

निष्कर्षः

आजच्या परिस्थितीत महिलांवर होणाऱ्या अत्याचारात वाढ झाली असल्याचे दिसून येते. दरवर्षी भारतात जवळपास १६०० बलात्कारांची प्रकरणे घडतात. महिलांच्या अपहरणाचे ही प्रमाण वाढले आहे. भारतात दरवर्षी सुमारे १५०० महिलांचे अपहरण करण्यात येते. याबरोबरच खून, हत्या, गृहहिंसा, हुंडाबळी, स्त्रीभ्रूणहत्या, छेडछाड या अशा अनेक प्रकारच्या संकटांचा सामना स्त्रियांना स्वातंत्र्यानंतरच्या ७ व्या दशकातही करावा लागत आहे. उपरोक्त स्त्री समस्यांबाबत सध्या अनेक कायदे करण्यात आलेले आहेत. या कायद्यांची अंमलबजावणीही कडक स्वरूपात करण्यात येत आहे, परंतु समाजाची ढासाळलेली नीतिमत्ता, नैतिकतेचा अभाव या कारणांमुळे अशा समस्यांमध्ये दिवसेंदिवस वाढच होत आहे. अशा परिस्थितीत गरज आहे ती राजर्षी शाहू महाराजांच्या तत्त्वज्ञानाची. समाजातील नीतिमत्तेसाठी सामाजिक समता, सामाजिक न्याय प्रस्थापित करण्याच्या दृष्टिकोनातून त्यांनी व्यक्त केलेले तत्त्वज्ञान एक आदर्श स्वरूपाचे आहे, परंतु ते तत्त्वज्ञान आचरणात आणण्याची आवश्यकता आहे. ज्यामुळे महिलांच्या सबलीकरणाला चालना मिळून त्यांच्या समोरील संकटांचा नायनाट होईल. याच दृष्टिकोनातून राजर्षी शाहू महाराज महिला सबलीकरणाचे जनक होते हे वास्तव नाकारता येत नाही.

संदर्भग्रंथ सूची:

१. पवार जयसिंगराव, २००१- राजर्षी शाहू स्मारक ग्रंथ, कोल्हापूर : महाराष्ट्र इतिहास प्रबोधनी
२. राजर्षी शाहू महाराजांचे निवडक आदेश (संकलन) घाटावकर, भास्कर (संपा), व पाटील श्यामराव (संकलन) १९८८, भाग-०१, मुंबई,
३. ढेरे अरुणा, २००१, राजर्षी छत्रपती आणि स्त्री शिक्षण , पवार जयसिंगराव (संपा), राजर्षी शाहू स्मारक ग्रंथ, कोल्हापूर : महाराष्ट्र इतिहास प्रबोधनी
४. काबळे नारायण (संपा)- राजर्षी शाहू : नव्या दिशा नवे चिंतन, (गोटे-गव्हाणे शुभांगी- राजर्षी शाहू महाराजांचे स्त्री सक्षमीकरणाचे कार्य), चिन्मय प्रकाशन , औरंगाबाद, २०१०

PRINCIPAL

Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani